

Der Silbersee

ERSAN MONDTAG /
OPERABALLETVLAANDEREN

Een dolkomische kijk op Kurt Weill

Johan Thielemans

Gezien op 18 september 2021
Opera Antwerpen

De opera 'Der Silbersee' van Kurt Weill is muzikaal een kleinood, maar de bijhorende tekst van Kaiser is gedateerd. Regisseur Ersan Mondtag heeft er bij Opera Ballet Vlaanderen een dolkomische komedie van gemaakt. Benny Claessens gaat zijn gang.

21 SEPTEMBER 2021

De Duitse geschiedenis heeft de opera van Kurt Weill opgevreten. De première in 1933 viel politiek slecht, want het naziregime was niet gesteld op de inhoud: zowel de componist Weill als de schrijver Georg Kaiser werden hard aangepakt. De opera verdween. Maar niet voorgoed: Jan Vandenhouwe, artistiek directeur van Opera Ballet Vlaanderen, hoorde de muziek, en was er meteen fan van. Deze vergeten opera moest op het programma van zijn huis komen. Zo geschiedde.

Kurt Weill koos een wat vreemde vorm. Hij ruimde zeer veel plaats in voor de toneeltekst van Georg Kaiser. Slechts een derde van de avond is aan de muziek gewijd. Die is zo innemend, dat je het betreurt dat ze zo schaars blijft. Weill ontwikkelde die cabaretmuziek met klassieke muziek verbindt. Zo is er een opwindende ouverture naast een aantal ironische songs. Dankzij de muziek is het de moeite waard om het werk op het programma te plaatsen.

Over het toneelstuk (je kan dit moeilijk een libretto noemen) van Georg Kaiser ben ik minder te spreken. Hij noemde het een 'wintersprookje'. Zijn uitgangspunt is de economische crisis die Duitsland toen teisterde. De mensen hebben honger. Severin (Daniel Armandos) zal met zijn kameraden een overval plegen op een winkel. Maar hij rooft alleen een ananas. Hier zie je al dat het verhaal van Kaiser wat ontspooit. Waarom een ananas? Omdat alleen rijken zich die vrucht kunnen permitteren. Ananas betekent luxe.

Bij de overval wordt Severin in het been getroffen door een ijverige politiemann, Olim (Benny Claessens). Die heeft daar later schuldgevoelens over en ontfermt zich over Severin, die overigens niet beseft dat het Olim was die hem raakte en

op wraak zint. Spanning te snijden, dus.

Maar dan ontsnapt Olim aan zijn bescheiden sociale positie als hij de loterij wint. Met dat vele geld koopt hij een kasteel. Olim, als kasteelheer, zorgt er voor Severin, de zieke. Beiden groeien naar elkaar toe. Er is echter een kasteelvrouw die maar één doel heeft: haar kasteel terug in handen krijgen. Dat levert een intrige op waarbij zij de naïeve Olim het kasteel kan ontfutselen. Severin geneest, ontdekt wie de schutter was, vergeeft alles, en als twee berooide, maar verliefde zielen gaan ze op stap naar dat Zilvermeer uit de titel.

Daar gebruikt Kaiser dan enkele elementen uit de sprookjeswereld: het meer is bevroren, maar toch bloeit de lente open. Het lijkt een utopisch beeld. Beide vrienden wagen zich op het ijs, en zullen verdrinken. Een politieke oplossing is het meer dus niet. De stelling van Kaiser wordt verwoord in het lied over het Luilekkerland, dat voorbehouden is aan de rijken. "De kleine storing verandert niets," zingen Elsie de Brauw en Kryshak uit volle borst. De status quo triomfeert. Conclusie: het verhaal mengt verschillende thema's door elkaar, spreekt over politiek en probeert politiek te zijn, maar overtuigt niet.

In de regie van Mondtag is verwarring troef. In de eerste scene verschijnen een reeks figuren die weggelopen lijken uit een surrealistisch schilderij. De handeling wordt afgebroken door een regisseur (Benny Claessens) die een andere kant op wil. We schakelen dan over naar de realiteit: de overval op de winkel wordt uitgevoerd door een commando Isis-strijders. Daarmee is de voorstelling meteen brandend actueel – denken de makers. Olim is de dappere politieagent – nu gespeeld door dezelfde Benny Claessens. Die dubbele functie laat hem toe om later in de voorstelling tussen te komen en zijn collega's instructies te geven, zoals : je bent weer eens te laat. Het zijn flitsen van metatheater.

De voorstelling drijft op een reeks humoristische invallen: zo wordt het loterijticket verkocht door iemand die in een kasteel op verkleinde schaal rondloopt. Als Olim in zijn echt kasteel woont, blijkt dat een Egyptische tempel te zijn, gedecoreerd met monumentale standbeelden maar wel met koppen ontleend aan stripverhalen. Alle spelers lopen hier rond in *fake* 'Egyptische' kostuums. Later volgt nog een tsunami aan kostuums in alle mogelijke stijlen. Josa Marx heeft zich hier volop uitgeleefd. Dit parodiërend decor verbluft: het zou net zo goed voor Verdi's 'Aida' kunnen dienen. Het is alsof we in de verkeerde voorstelling beland zijn? De enige sleutel tot alle absurde en onverwachte gebeurtenissen is een verkapte Latijnse spreuk op de muur : 'Alles heeft een reden'.

Mondtag presenteert de relatie tussen de rijke politieagent Olim en het slachtoffer Severin als een homofiele verhouding. Daardoor verdwijnen de vrouwelijke personages wat naar de achtergrond, behalve bij enkele beroemde liederen. Een belangrijk moment is de ballade van Caesars dood, gezongen door het personage Fennimore . Ze wordt begeleid door een harop op het toneel. De rol is een beetje verwarrend opgesplitst in een zangeres (Hanne Roos) en een actrice (Marjan De Schutter). Zij maakt van de harpbegeleiding een dolkomisch nummer. Als het publiek in 1933 een schok onderging bij de beelden van de aanslag op de tiran, omdat het een verwijzing leek naar Hitler, dan blijft daar nu

niets van over. Bij *Mondtag* is dit *Just fun*.

In het volgende bedrijf belanden we in een neogotisch kasteel. De bewoners (Elsie de Brauw en James Kryshak) verschijnen in kostuums van de Chinese opera, met de karakteristieke vlaggen op de rug. Later legt de stoute Frau von Luber (die dan maar haar Chinees kostuum heeft afgelegd) zowel Olim als Severin aan de ketting. Maar beiden verschijnen in een schamel wit hemd én een stralenkrans (!). Deze twee aureolen verwijzen naar Jezus, of, in de homofiele iconografie, misschien eerder naar Sint Sebastiaan (of het werkelijk een diepere betekenis heeft laat ik in het midden). Als die twee samen naar het Zilvermeer trekken laat het draaitoneel de verschillende locaties terug zien, met telkens andere objecten of personages in een versteende houding. Zo komt Marjan De Schutter (de meid) voorbij, met een valies in de hand. Waar wil ze heen, waar kan ze heen?

Zo is deze 'Silbersee' een dolle komedie geworden. Ze wordt gedragen door Benny Claessens, die van *Mondtag* alle ruimte krijgt. Het tweede bedrijf is helemaal van hem. Hij is autoritair, scherp, ironisch, agressief en stapt in en uit zijn rol dat het een plezier is. Hij moet één keer zingen, en doet dat voortreffelijk, maar helaas heeft Weill niet meer voor Olim geschreven. Natuurlijk leidt de vrijheid waarmee Claessens over het toneel zich beweegt, tot een situatie, waarbij iedereen tot een dienende bijrol wordt gereduceerd – wat bijvoorbeeld het geval is voor Elsie de Brauw. Het resultaat is bevreemdend, want je blijft met de vraag zitten waarover dit toneelstuk wil gaan. Gelukkig is er af en toe de muziek van Kurt Weill, heel pittig uitgevoerd onder de leiding van Karel Deseure.

Achteraf heb ik nog eens goed gelachen toen ik de uitleg van dramaturg Til Briegleb las. Die is, excuseer de uitdrukking, van de pot gerukt. Hij geeft elke zottigheid een ideologische verklaring. De Egyptische tempel verklaart hij met de opmerking dat proleten zich vergissen als ze denken dat geld van hen farao's kan maken. (Ik zou wel eens de proleet willen ontmoeten die ervan droomt farao te zijn). Echt te gek is zijn verklaring voor de figuren uit de Chinese opera te introduceren. Ze zouden verwijzen naar het hedendaagse China. De man met de lange baard staat dan voor Xi Jinping, terwijl de boze vrouw trekken van Carrie Lam, 'de marionet van China in Hong Kong' combineert met de Disneyfiguur Mulan. Zo doet deze brave dramaturg zijn uiterste best om de ontregelde fantasie van deze opvoering te legitimeren, in linkse zin dan nog. Zulk gespin geeft 'dramaturgentheater' een slechte reputatie.

Samenvattend: blij dat we partituur van Weill ontdekken, goed dat Benny Claessens er een dolle komedie van maakt. Je kan je van de indruk niet ontdoen, dat de regisseur tijdens het maakproces ontdekte dat de tekst van Georg Kaiser hem niet kon schelen, ook niet in deze verkorte versie. Fijn van de weelderige décors die Ersan *Mondtag* zelf ontworpen heeft, al lijken ze voor andere voorstellingen bedacht. Maar misschien moet *Mondtag* toch ook maar 'Aida' doen. De Egyptische tempel heeft hij al.